

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті презентовано методологічні та концептуальні засади мистецької освіти, зокрема, культурологічний підхід.

Ключові слова: культура, філософія мистецтва, філософія мистецької освіти, державна культура.

Розкриття заявленої теми вимагає насамперед з'ясування складових, а саме – ключових понять, як-от: концепція, мистецтво, освіта.

За словниковими джерелами концепція розглядається як "система поглядів на процеси і явища в природі та суспільстві; провідний задум, що визначає стратегію дій у процесі реформування, складання програм і проектів" [8, с.252] У педагогічних науках концепція розглядається як засіб побудови системи засобів, форм і методів навчання і формування особистості на основі цілісного підходу.

"Мистецтво" тлумачиться як "творче відображення дійсності в художніх образах, як творча, художня діяльність, образотворчість, досконале вміння в якійсь справі, галузі, майстерність" [7, с. 634].

Освіта розглядається як цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах людини, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення громадянами (тих, хто навчається) усталених державою освітніх рівнів (освітніх цenzів) [8, с. 373]. Митці здобувають освіту у спеціалізованих профільних навчальних закладах чи факультетах. Мистецьку освіту розуміють як освітню галузь, спрямовану на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури [9, с. 34].

Методологічними засадами здобуття вищої освіти виступають філософські світоглядні положення філософії мистецтва та філософії мистецької освіти. Філософія мистецтва дозволяє розглядати закономірності естетичного досягнення людиною світу, сутність виразних форм творчості, що відповідають уявленням про прекрасне, потворне, піднесене, низьке і т. ін.. Філософія мистецької освіти осмислює сутність використання мистецтва з метою розвитку гуманістичної особистості, роль мистецької освіти в культурному житті суспільства, методологічні засади художньо-педагогічної діяльності [с.71-72]. О. Рудницька описує функції філософії мистецької освіти.

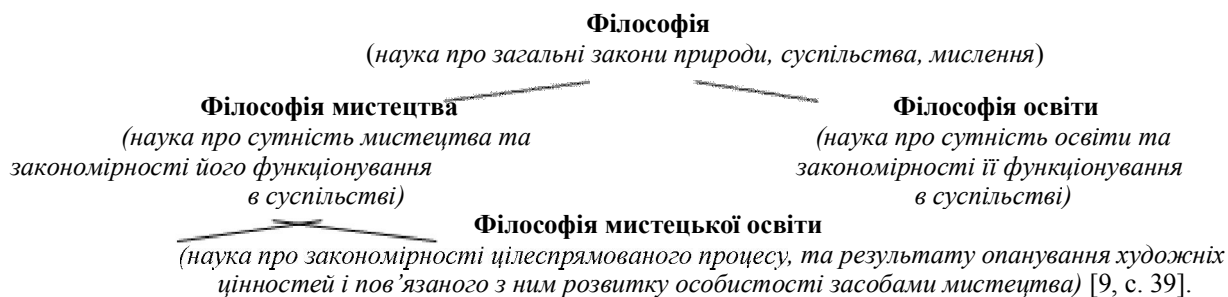
По-перше філософія освіти визначає зміст педагогіки та її взаємозв'язок з іншими сферами людської діяльності, тобто розглядає цю галузь знань з погляду цінностей суспільства, культури, особистості.

По-друге, філософія освіти спрямовує перспективи вдосконалення педагогічної діяльності, що виходить за межі власне філософського знання, але ґрунтується на вироблених філософією світоглядних та загальнометодологічних орієнтирах.

По-третє, філософія освіти акумулює концептуальні ідеї, пошуки, досягнення педагогічної науки та методи їх реалізації. Ці аспекти філософської думки можна вважати вихідними для з'ясування змісту філософії мистецької освіти, що є похідною від філософії освіти та філософії мистецтва (естетики) [9, с. 38].

Отже, зміст філософії мистецької освіти охоплює вивчення самого мистецтва як самодостатньої системи і його функцій у структурі освіти, тобто є синтезом цих двох гілок філософського знання.

Взаємозв'язок філософії та її відгалужень – філософії мистецтва, філософії освіти, а також філософії мистецької освіти унаочнено схемою:

Провідним методологічним концептом мистецької освіти виступає культурологічний підхід. Саме культура є тим головним чинником, який фокусує систему цінностей майбутнього фахівця і становить підґрунтя формування особистості. Отже, розглянемо ключове поняття культурологічного підходу "культура".

Кожній історичній епос притаманні своєрідні культурні процеси, які перебувають у діалектичному взаємозв'язку із загальними трансформаційними процесами. Культура, як форма суспільного буття, зазнає постійного впливу з боку суспільних відносин, системи ціннісних орієнтацій суспільства, його ідеалів, інтересів, потреб. Тому на кожному історичному етапі існування людства мислителі по-своєму підходять до розуміння сутності феномена культури.

Вітчизняні і зарубіжні вчені розглянули з різних наукових позицій сутність феномена "культура". Серед них: філософи (Т. Адуло, А. Арнольд, В. Баштановський, Е. Баллер, Б. Гершунський, М. Гончаренко, Л. Коган, Л. Сохань, М. Мамардашвілі та ін.); культурологи (М. Батхін, Б. Гаврилишин, А. Здравомислов, Ю. Лотман, та ін.); педагоги (Ю. Азаров, Ю. Бабанський, В. Сухомлинський та ін.).

Термін культура (лат. "cultus" шанування, "cultura" обробка, виховання, освіта, розвиток) спочатку означав "обробка ґрунту, його культивування", тобто зміни в природному об'єкті завдяки діям людини.

Відзначимо, що з початку тлумачення терміна в ньому підкреслювалась важлива особливість культури – у культурі закладено людське начало і тому існує єдність культури, людини і людської діяльності. З часом термін "культура" набув більш узагальненого значення і став означати – "все, що створено людиною". Культура – це створена людиною "друга природа". Культура – це та дистанція, що виникає між людиною і природою: людина – культура – природа. Потреби, інтереси, ідеали, смак людини сприяють становленню і розвитку певної культури, їх зміни приводять до змін у культурі [6].

В. Хімчак визначає культуру як "міру людського в людині, характеристику її розвитку як суспільної істоти. Культура існує в постійній взаємодії з людиною. Людина засвоює і раніше створену культуру і на засадах набутих знань створює нову культуру. Культура відтворює родову сутність людини. Культура – це досвід накопичений людством. Будь-який вираз культури – це прояв ступеня розвитку людини" [12, с. 16]. Існує понад 50 різних визначень культури.

Філософи розуміють культуру як усвідомлення людиною своєї самостійної ролі в реальному світі, тільки їй притаманної активності, яка не зводиться до дії ні природних, ні божественних сил, що означає народження "культу" самої людини, який прийшов на зміну усіх інших культів давнини.

Культурологи визначають у культурі універсальний засіб творчої самореалізації людини через розуміння сенсу буття, прагнення до розкриття і ствердження сутності людського життя, що містить знання, норми, стереотипи і зразки поведінки, навички, традиції, механізми соціальної взаємодії, знакові системи, а також соціальні інститути, що їх зберігають і розповсюджують.

Педагоги розглядають культуру як цілісну гармонічну систему знань, мислення, почуттів, спілкування і конструктивної творчої діяльності, яка формувалася тисячоліттями й передавалася і засвоювалася із покоління в покоління в процесі навчання і виховання.

Соціологи розуміють її як сукупність способів і методів людської діяльності (матеріальної та духовної), що об'єктивно втілені у предметах, матеріальних носіях (засобах праці, знаках), що передаються наступним поколінням, а також – як систему соціальних норм і правил, що склались історично і притаманні конкретній суспільній системі.

В. Сластьонін, узагальнюючи змістове начинення дефініції "культура", виокремлює в її термінологічному значенні такі складові: 1) сукупність матеріальних і духовних цінностей; 2) сфера духовної життєдіяльності суспільства; 3) рівень оволодіння людиною тією чи тією сферою знань чи діяльності; 4) форма соціальної поведінки людини; 5) спосіб перетворювальної діяльності людини [10, с.151].

Зазначимо, що дефініція "культура" характеризує рівень освіченості окремої людини, такі її риси, як ерудованість, ввічливість, акуратність, витриманість та інші, а також якісний рівень оволодіння видами діяльності. Звідси широкого вжитку набули словосполучення "культура праці", "культура обслуговування", "культура мислення", "культура мови", які характеризують певні досягнення людини.

Поняття культури охоплює не лише те, що існує поза людиною, а й ті зміни, які відбуваються в ній самій, у її фізичному і духовному стані. Створюючи і розвиваючи світ продуктів людської діяльності, цей "другий Всесвіт", людина створює і розвиває саму себе. Саме через культуру вона відкриває і перетворює світ та своє "Я", реалізує власний духовний потенціал, наближується до світових досягнень людської цивілізації. Отже, культура — це явище соціального буття, що характеризує його найрізноманітніші феномени, а центральною проблемою культурологічного знання є розмаїття зв'язків людини з навколишнім світом [9].

Учені (І. Андрусак, С. Анісімов, А. Здравомислов, А. Кавалеров, В. Тугаринов, та ін.) розглядають "культуру" з позицій аксіологічного підходу, як світ цінностей, як "узагальнений образ людини", "згусток людських взаємин", "структуру суспільних зв'язків", які постійно змінюються в процесі трансформації, розвиваються або ж деградують [3, 113].

С. Рубінштейн тлумачить культуру в руслі діяльнісного підходу, за яким провідним чинником виступає соціокультурна діяльність людей, яка і визначає ставлення особистості до культурних цінностей. Учений поділяє культуру на два види: матеріальну і духовну [6]. Духовність ми розглядаємо як специфічну потребу пізнання світу, самого себе, сенсу і призначення свого життя, що виявляється в багатстві внутрішнього світу особливості, її ерудиції, розвинених інтелектуальних емоційних запитах, моральності, залучені до культурних цінностей [9, с. 70]. Для представників мистецьких професій першочергове місце займає духовна культура, яку філософи визначають як "сукупність досягнутого суспільством у галузі духовного і морального життя, у науці, мистецтві, філософії" [2, с. 595]. У духовній культурі виокремлюють дві сфери: а) духовні якості людини та діяльність, спрямовану на їх реалізацію; б) духовні цінності, що існують у вигляді наукових теорій, творів мистецтва і т. ін.

Духовну сферу людини розглядають як широкий комплекс ідей, поглядів, уявлень, тобто весь спектр виробництва свідомості (як індивідуальної, так і суспільної), трансформації її від однієї інстанції до іншої (засоби масового інформування), перетворення в індивідуальний духовний світ людини.

Культурно-побутова сфера діяльності охоплює виробництво культурних цінностей, передбачення їх від одного покоління до іншого, життя сім'ї, побутові проблеми (організація відпочинку, вільного часу), освіта, виховання тощо [1, с. 150].

Ці дві сфери тісно пов'язані в життєдіяльності людини.

Складниками духовної культури є:

- інтелектуальні (наука, освіта);
- естетичні (мистецтво і література);
- етичні (мораль);
- соціальні (мова, побут, звичаї, право, політика);
- релігійні [2, с. 13].

Духовна культура, надбудовуючись над матеріальною, виконує відносно матеріальної такі функції: організаційні,

управлінські, прогностичні і т. ін.. Водночас духовна культура має самостійну цінність для людини і знаходить своє вираження у вільній грі розуму, почуттів, прагненні до пізнання, філософського споглядання.

Духовна культура тісно пов'язана з художньою культурою, під якою розуміють сукупність процесів і явищ духовної та практичної діяльності, спрямованої на творення, розповсюдження, сприйняття творів мистецтва та матеріальних предметів, що мають естетичну цінність і характеризує масові художні уподобання та смаки того чи того суспільства [9].

Отже, положення філософії мистецької освіти допомагають усвідомити сенс художньо-педагогічної діяльності на вищому рівні узагальнення теоретичного досвіду пізнання у філософських категоріях, законах, поняттях. Ми розглянули лише один методологічний підхід – культурологічний до мистецької освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія: У 2-х т. / Андрущенко В., Михальченко М. – К.: Генеза, 1993. – Т.1. – С. 150.
2. Греченко В. А., Чорний І. В. Історія світової та української культури: довідник для школярів та студентів / В. А. Греченко, І. В. Чорний – К.: Літера ЛТД, 2009. – 416 с.
3. Кавалеров А. А. Цінність у соціокультурній трансформації: [Монографія] / А. А. Кавалеров. – Одеса: Астропринт, 2001. – 224 с.
4. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – СПб.: ТОО ТК "Петрополис", 1996. – 430 с.
5. Коган Л. Н. Теория культуры: учеб. пособ. для вузов / Л.Н. Коган. – Екатеринбург: "Центр", 1993. – 439 с.
6. Костриця Н.М. Концептуальні підходи до з'ясування сутності поняття "культура" / Н.М. Костриця // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Рівне, 2010.
7. Новий тлумачний словник української мови. – Т. 2. – К.: "Аконіт", 1999.
8. Педагогіка. Большая современная Энциклопедия / [сост. Е.С. Рапацевич]. – Мн.: "Совр. Слово", 2005.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька / О.П. Рудницька. – Тернопіль: Навч. книга, 2005.
10. Слостенин В. А. Формирование профессиональной культуры учителя / В. А. Слостенин. – М.: Наука, 1993. – 175 с.
11. Францов Г.П. Философия и социология / Г.П. Францов. – М.: Наука, 1971. – С. 595.
12. Хімчак В. В. Культура та її роль у суспільстві. З курсу "Українська та зарубіжна культура": Конспект лекцій / В. В. Хімчак. – К.: КНУБА, 2002. – 16 с.

Подано до редакції 17.06.11
